

**CUMHURİYET DÖNEMİ LİSE COĞRAFYA ÖĞRETİM
PROGRAMLARI ÜZERİNDE BİR ÇALIŞMA**
(*A Work Deals With On The Programmes Of Republic Term Lycee
Geography Education*)

Dr. Yılmaz GEÇİT

ÖZET

Bu araştırmamızın amacı; “cumhuriyetten günümüze kadar geçen süre zarfında” liselerde uygulanan coğrafya öğretim programlarının incelenmesidir. Böylece asıl hedef hem tüm öğretim programlarını içeren bir eser oluşturmak, hem de bu süre zarfında coğrafya programlarında meydana gelen değişimi ve gelişimi ortaya çıkararak bu derse olan bakış açısını tespit etmektir. Belirtilen amaçlar doğrultusunda ülkemizin ilk coğrafya müfredatını teşkil eden 1924 coğrafya programına sıkı bir arşiv taraması sonucunda ulaşılmıştır. Daha sonraki dönemlerde kabul edilen müfredat programları da aynı titizlikle araştırılmış, özellikle Talim ve Terbiye Kurulu arşivi ile kütüphanesinde uzun süre çalışılmış, çeşitli üniversite kütüphanelerinde kaynak taraması yapılmış, web sayfaları incelenmiş, seminerler takip edilmiş, birçok değerli hocamızla özellikle 2005 yılı coğrafya dersi program geliştirme özel ihtisası komisyonu üyeleriyle görüşmeler yapılmıştır. Tüm bu çalışmalardan sonra “cumhuriyetten günümüze” dokuz ana coğrafya müfredat programı tespit edilmiştir. Farklı dönemlerde uygulanan tüm bu programlar ayrı ayrı ele alınıp, coğrafi öğretime yönelik yeni yaklaşımlar, coğrafyayı farklı algılama biçimleri, hedeflerde meydana gelen değişimler, kullanılan yöntem ve tekniklerle coğrafya dersine olan bakış açıları saptanmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the Geographical Teaching Programs at high school, from the foundation of the Turkish Republic till today. Thus the real purposes are both giving a work including all the teaching programs and also arising the changes and developments in the geography programs through this time. Due to that purposes, we examined all the recently accepted curriculum programs. For this we studied and searched in many universities' libraries, especially the archives and library of the Turkish Training Education Institution. And also we searched on the internet; we joined some seminars and interview with a lot of teachers and especially the members who were the members of the Developing Geography Programs Commission (2005). After all these researches we have confirmed nine geography programs since the foundation of Turkish Republic. All these programs, applied different times, are taken into consider. Thus we tried to fix the new approaches on the

geography programs, different ways of perceptions of geography, changes of aims, using methods and techniques in the geography subject.

GİRİŞ

Bilindiği üzere Türk Milli Eğitim sisteminin en temel özelliklerinden biri çok sık değişikliklere maruz kalmasıdır. Teknolojik gelişmeler ışığında çağdaş eğitim modellerini yakalamak toplum ve ülke geleceği açısından bir zorunluluktur. Ülkemiz eğitim sisteminin cumhuriyetten günümüze teknolojik ve bilimsel gelişmeler paralelinde önemli mesafeler kat ettiği bir gerçektir. Ancak genel anlamda eğitim sistemimizde özelde de coğrafya eğitiminde zaman zaman gelişme hızının yavaşlaması hatta bir önceki dönemi aratacak uygulamaların varlığının nedenlerinden biri, siyasi iradelerin kendi düşünce modellerini uygulamaya çalışmalarıdır. Ayrıca coğrafyanın taşıdığı önem derecesinin yeterince anlaşılması veya uzun yıllar hangi alana dâhil edilmesi gerektiğinin tam kavranmamasının da büyük etkisi vardır. Bunlar yanında coğrafyayı tam bağımsız bir bilim olarak görmeyenler yanında onu diğer disiplinlerin konularını sadece ortaya koymaya çalışan bir ders olduğunu ima eden söylemler de bulunmaktadır. Coğrafyanın diğer tüm ilimlerde olduğu gibi çeşitli disiplinlerin verilerinden yararlanması oldukça doğaldır. Ancak kapsayıcı hedef-kazanımlarıyla, vizyonuyla, ilkeleriyle diğer bilimlerden farklı olarak esasında sosyal ilimlerle fen ilimleri arasında adeta bir köprü misyonu üstlenen bir bilim dalıdır. Hazırlanacak olan tüm coğrafya öğretim programlarında öncelikle coğrafyanın ne olduğu ve önemi kavratılmaya çalışılmalıdır. Ne yazık ki uygulamaya konulan birçok programda bu ilkeler yeterince önemsenmemiş, bunun sonucunda uzun yıllar coğrafyanın adeta şehir, ırmak, dağ ismi ezberleten, çeşitli yarışmalarda kolaylıklar sağlayan ve konuları diğer bilimlerin verilerinden oluşan bir ders olarak algılanmasına zemin oluşturmuştur.

Bu çalışmamızda öncelikle cumhuriyetten günümüze kadar uygulanan dokuz ana coğrafya öğretim programı üzerinde bazı değerlendirmeler yapılmış, daha sonra bu veriler ışığında genel bazı sonuçlar çıkartılarak, öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

1. 1924 Coğrafya Öğretim Programı

1924 tarihli lise müfredat programı, üzerinde küçük bazı değişiklikler yapılarak 1934 yılında son şeklini almıştır. Bu nedenle bu programları tek program halinde ele alıp, cumhuriyet tarihinin ilk programı olarak kabul etmek daha doğru bir yaklaşım olarak görülmektedir. Amaçlar ve açıklamalar bölümünün yar almadığı bu program genç ülkenin ilk programı olması açısından oldukça önem taşımaktadır.

Lise 1.sınıflarda programın hazırlandığı yıl haftada 1ders saati, daha sonra (1927) 2 ders saati olarak okutulan “Umumi Coğrafya” dersi müfredatı incelendiğinde şunlar dikkat çekmektedir (T.C. Maarif Vekâleti, 1934: 46.47.48): Toplam 20 ana başlık halinde hazırlanmış olan bu programın 13 ana başlığı fiziki coğrafya ile ilgili, 2 ana başlığı beşeri, kalan 5 ana başlığı ise ekonomik coğrafya ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu veriler ışığında programın % 65'nin fiziki coğrafya, % 25'nin ekonomik coğrafya, % 10'unun ise beşeri konulardan ibaret olduğu söylenebilir.

Programa arzın keşfi konusu ile giriş yapılmış, daha sonra ise coğrafya ilmi, bu ilmin konusu, bölümleri, harita ve küreler konusuna değinilmiştir. Burada içerik konuları bir tarafa bırakılacak olursa bir metot hatası söz konusu olabilir. İkinci başlıkta ele alınan coğrafyanın tanımı, konusu ve bölümleri en başa alınmalı, öğrencilere coğrafya ilminin ne olduğu ve amaçları kavratıldıktan sonra diğer konulara değinilmeliydi. Üçüncü bölümde Güneş ve Güneş sistemi, Dünyanın hareketleri Laplace teorisi ile jeolojik devirler açıklanmıştır. Daha sonraki bölümde dünyanın boyutları, bünyesi ile kara ve denizlerin oluşumu ve sonra da eski-yeni araziler belirtildikten sonra hidrografik özellikleri, daha çok denizleri konu edinen bölüm gelmektedir. 7. bölümde iklim konusu ele alınmıştır. Akarsular başlığı altında ise, kar ve buzular ile kaynaklar, seller, nehirler ve son olarak akarsuların özellikleri ve faydaları sıralanmıştır. Sahiller başlığından sonra çeşitli arazilerin maden kaynakları izah edilmiş, sonraki bölümde bitki ve hayvanlar ve bunların yeryüzündeki önemli yayılış alanları ve beşeri konulara geçmeden önce dünyada günümüzde meydana gelen çeşitli doğal olaylar ve bunlardan dünyayı şekillendiren iç ve dış etkenler sıralanmıştır. 13. ana başlığın içeriğinde ise denizlerin tesirleri (iklimin ve bitkilerin

oluşum ve değişimi) ele alınmıştır. *Beşer* başlıklı iki bölümün birincisinde dünya tarihinde beşerin mevki, dünyanın nüfusu ve nüfus hareketleri sıralanmıştır. *Beşer* ve *tabiat* başlıklı diğer bölümde ise şunlar yer alır; tabiatın insan üzerine etkisi, insanın tabiat üzerine etkisi, iskân ve faaliyet merkezlerinin mevkilerini değiştirmesi. Ekonomik coğrafya konularının incelendiği 5 ana başlık bulunmaktadır. Bu durumda ekonomik konuların beşeri konulardan daha geniş bir yelpazeye sahip olduğunu ve müfredatta daha fazla önemsendiğini görmekteyiz. *Gıdai* maddeler bölümünde, insanların temel besin maddelerini teşkil eden önemli bazı tarımsal ürünler sıralanmıştır. *Nesci* maddeler başlıklı bölümde ise dokuma ve tekstil sektörünün önemli ürünleri belirtilmiştir. Kıymetli ve faydalı madenler başlığı altında altın, gümüş, demir, bakır, kurşun, kalay, nikel ve civa gibi madenler sıralanmış, en son başlıkta ise bugünkü iktisadi cihan konusu bulunmaktadır.

Lise-2. sınıfta programın hazırlandığı yıl haftada 1 ders saati daha sonra (1927) haftada 2 ders saati olarak okutulan “Büyük ve Komşu Memleketler Coğrafyası” içeriğine bakıldığında, öncelikle diğer iki ders programında görülmeyen bir özellik göze çarpmaktadır Bu da dersin nasıl işleneceği, ülke özelliklerinin hangi sistem dâhilinde ve öğrencilere hangi bilgilerin verileceğinin ayrıca belirtilmiş olmasıdır (T.C. Maarif Vekâleti, 1934: 48,49). Toplam 17 ülkenin yer aldığı programda Avrupa devletlerinin daha çok önemsendiği, Asya (İran, Japonya, Sovyetler Birliği) ve Amerika (A.B.D. Brezilya, Arjantin) kıtalarından 3’er ülkeye yer verildiği görülmektedir. Fransa ve İngiltere’nin mandalarının ve sömürgelerinin de yer aldığı bu programda hiç bir Afrika ülkesinin irdelemeyişi dikkat çekicidir. Çok geniş bir coğrafyada yaşayan Türklere ayrıca programda yer verilmeyişi de önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Lise-3. sınıf “Türkiye Coğrafyası” dersinde 1937 yılında çok önemli bir değişiklik gözlenmektedir. Bu yılda fen alanında haftalık ders saati 3’e çıkartılmış, edebiyat alanındaki 1 saatlik süre korunmuştur. 10 yıl sonra tekrar bir değişiklikte ders saati fen alanında 3’ten 1’e düşürülmüş edebiyat alanında 2’ye çıkartılmıştır. Bu süreçte meydana gelen bu dikkat çekici hususlar o dönemlerde coğrafya dersinin esasında fen alanına mı yoksa edebiyat-sözel alanına mı dâhil edilmesi gerektiği yönündeki tereddütlerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Türkiye’nin coğrafi durumu, doğal şartları, doğal alanları ve her doğal alanın çeşitli

özellikleri, doğal serveti, ekonomik şartları, hükümet şekli, idari taksimat, askeri teşkilat, ulaşım, haberleşme ve ticari özellikleri gibi konular bu dersin ana başlıklarını teşkil etmektedir (T.C. Maarif Vekâleti, 1934: 49). Dersin içeriğine bakıldığı zaman oldukça dar kapsamlı olduğu söylenebilir. Çünkü o dönemde öğrencilerin tüm lise boyunca Türkiye ile ilgili bilgi edindikleri tek ders olması açısından oldukça önem arz etmekteydi. Hâlbuki savaşıardan yeni çıkmış ve milli hassasiyetlerin oldukça etkin olduğu bir dönemde bu program daha fazla önemsenmeliydi.

2. 1942 Coğrafya Öğretim Programı

1941 1. Türk Coğrafya Kongresi kararları doğrultusunda hazırlanan bu coğrafya öğretim programı, çok ciddi olmayan değişikliklerle varlığını 1980'li yıllara kadar sürdürmesi ve coğrafya öğretiminde planlı bir sürece geçişi sağlaması açısından oldukça önemlidir.

Haftada 2 ders saati olarak okutulması öngörülen Lise-1 “Genel Coğrafya” dersi 7 genel başlıktan ibarettir (Meb Tebliğler Dergisi, 1942: 168). Yer in keşfinin tarihçesi ve coğrafya ilminin tanımından sonra 1. bölümde uzayda yer, yer in şekli, boyutları, enlem-boylam, yer in oluşumu ve yapısı, topografya haritası gibi konular yer almaktadır. İklim konusunun ayrıntılı yer aldığı 2. bölüme atmosfer başlığı ile giriş yapılmıştır. Okyanuslar ve denizler 3. bölümde ele alınmıştır. Üç alt başlık halinde olan karalar bölümü ise (4. bölüm) oldukça ayrıntılı ele incelenmiştir. Biyocoğrafya başlığı altındaki 5. bölümde başlıca bitki ve hayvan toplulukları, bunlara etki eden etmenler ve bunların yeryüzündeki dağılışı incelenmiştir. 6. bölüm beşeri coğrafyanın yer aldığı tek bölümdür. Son bölümde ise ekonomik coğrafya konuları, özellikle de zirai üretim alanları ile büyük endüstri sahaları işlenmiştir.

1942 programının konuların sıralanışı ile konu başlıkları ve içeriğindeki alt başlıkların uyumu açısından çok daha planlı olduğu görülmektedir. Dersin isminin “Umumi Coğrafya'nın” “Genel Coğrafya'ya” dönüştüğünü görmekteyiz. İlk programda coğrafya ilminin konusu ve bölümleri birinci bölümde (ünitede) yer almamışken, yeni programda olması gerektiği gibi öncelikle coğrafyanın tanımı ile giriş yapılmıştır. Özellikle askeri açıdan da büyük önem taşıyan topografya haritalarına da ayrıca değinilmesi 1942 programı için önemli bir gelişme

olarak değerlendirilebilir. Bu haritalar üzerinde çeşitli pratiklerin yapılması, coğrafyanın sadece teoriden ibaret olmadığını aynı zamanda uygulama alanı tüm yeryüzü sathı olan bir bilim dalı olduğunun ispatıdır. Karalar başlığı altında ele alınan yeryüzünü şekillendiren iç ve dış kuvvetler oldukça ayrıntılı işlenmiş, bu özelliği ile günümüz programlarına oldukça benzerlik göstermektedir. Ancak iç ve dış etkenler konusunun karalar başlığı altında ele alınması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir, çünkü bahsedilen bu etkenlerin önemli bir kısmının (örneğin depremler, kıta hareketleri, orojenez, volkanizma) deniz-okyanus dibinde de cereyan ettiği bilinmektedir. Diğer bir eleştirilecek yön ise- aslında birçok Lise-1 coğrafya programında da bu özellik görülmektedir- fiziki coğrafya konularının çok geniş alan kapladığı, insan merkezli beşeri konuların ise oldukça sınırlı olduğu gerçeğidir. Hâlbuki bütün yeryüzü ancak insanla ve insanoğlunun aktiviteleri ile önem kazanmakta, böylece diğer gök cisimlerinden ayrıcalıklı olmaktadır.

1942 Lise-2 “Devletler Coğrafya’sı” haftada 2 ders saati olarak 4 ana başlık halinde ele alınarak incelenmiştir (Meb Tebliğler Dergisi, 1942: 168). Dünyanın siyasi ve iktisadi durumunun yer aldığı 1. bölümden sonra, 2. bölüm programa alınan devletlerin sıralandığı ünitelerdir. Burada öncelikle komşularımız olan ülkeler sıralandıktan sonra, Avrupa’nın gelişmiş ülkeleri olan ve dünya arenasında ekonomik, politik ve askeri açıdan oldukça etkili olan Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve uzak doğudan Japonya sıralandıktan sonra, dünya ekonomisinde yeri olan diğer bazı ülkeler başlığı gelmektedir. Toplam 4 ünitelerden ibaret olan bu dersin 3. ünitesinde yeryüzündeki iktisadi faaliyetlere toplu bakış konusu ve son olarak yeryüzünde büyük ticaret yolları işlenmiştir. Bu programın bir önceki programla mukayesesi yapılırsa, ilk başta dersin ismindeki değişiklik dikkat çekmektedir. “Büyük ve Komşu Memleketler Coğrafyası” ismi bu programda yerini “Devletler Coğrafyası’na” bırakmıştır. Yine ünitelerin bir sisteme oturulduğu ve belli bir plan dâhilinde sıralandığı dikkat çekmektedir. Yeni programda öncelikle tüm komşularımızın incelenmesi önemli gelişme olarak görülebilir. Çünkü jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli bir mevkiye yer alan Türkiye’nin, öncelikle komşuları hakkında önemli bilgilere sahip bireyler yetiştirmesinden daha doğal bir şey olamaz. Üstelik birçok savaşlar yapmış, savaştan henüz çıkmış ve devam eden bir savaşa da (II. Dünya

savaşı) her an katılma ihtimali olan bir ülke için bu dersin önemi ayrıca bilinmelidir.

Lise-3 “Türkiye Coğrafyası” konuları giriş bölümünden sonra 5 ünite halinde sıralanmıştır (Meb Tebliğler Dergisi, 1942: 168): Girişte Türkiye’nin durumu, sınırları ve yüzölçümü belirtildikten sonra, 1. ünite Türkiye’nin fiziki coğrafyasına genel bir bakış konusu gelmektedir. 2. ünite coğrafi bölgelerimiz sıralanmıştır ki, içeriğin önemli bir kısmını bu konular teşkil etmektedir. 3. ünite Türkiye’nin beşeri coğrafyası başlığı adı altında Türkiye’nin nüfusu ile Türk milleti ve milli oluşum, ayrıca iskân şekilleri ile hükümet ve idari taksimat konuları sıralanmıştır. Türkiye’nin iktisadi hayatına toplu bakış konusu 4. üniteyi oluşturmaktadır. Son bölümde ise dünya iktisadiyatında Türkiye’nin yeri konusu yer almaktadır. Yeni programda da bu dersin isminin değişmediğini görmekteyiz. Ancak içerikte önemli değişikliklerin varlığı bir gerçektir. İçerik yanında konuların sıralanışında ve planlanmasında da bariz iyileşmeler dikkat çekmektedir. Yeni programın en önemli yeniliği tüm coğrafi bölgelerimizin doğal, beşeri ve ekonomik açıdan ayrıntılı incelenmesidir. İlk programda ekonomik faaliyetlerin oldukça sınırlı işlendiğini hâlbuki bu programda tüm ekonomik faaliyetlerin detaylı ele alındığını saptamış bulunmaktayız.

3. 1957 Coğrafya Öğretim Programı

1942’den sonra yaklaşık 15 yıl boyunca Coğrafya öğretim programında bir düzenlemeye gidilmemiş, sadece ders saatlerinde zaman zaman değişiklikler yapılmıştır. Bu program yaklaşık 14 yıl yürürlükte kalmış, 1971 yılında nispeten ciddi sayılabilecek değişikliklere uğramıştır.

Haftada 2 ders saati olarak okutulan Lise-1 “Coğrafya” dersi içeriğinde 15 ana başlık yer almaktadır ki bunların 11’ini fiziki coğrafya konuları (% 73), 4’ünü (% 27) beşeri coğrafya konuları teşkil etmektedir (Meb Tebliğler Dergisi, 1957: 976). I. bölümde; coğrafyanın konusu, bölümleri ve gelişimi, II. bölümde matematiksel coğrafya konuları, III. bölümde; Güneş sistemi, dünyanın hareketleri, IV. bölümde kıtalar ve okyanuslar incelenirken, V. bölümde; karaların yüzeyde ve deniz dibindeki şekillerinin ana çizgileri, VI. bölümde; plan ve harita bilgisi, VII. bölümde iklim elemanları yer almaktadır. Sukürenin ele alındığı VIII. bölüm; özellikle denizler, deniz suyunun çeşitli özelliklerini ve

denizlerdeki muhtelif hareketleri konu edinmiştir. Yeryüzünün bugünkü görünümünü kazanmasında etkili olan iç ve dış kuvvetler konusu IX. bölümde yer almaktadır. Fiziki coğrafya konularının işlendiği son iki bölümde ise sırasıyla yeryüzünde toprak ve çeşitleri ile yeryüzünde bitki ve hayvanların dağılışı bulunmaktadır. Beşeri coğrafya konuları ise dört ana başlık halinde incelenmiştir.

Şimdi 1957 lise-1 coğrafya müfredatını bir önceki dönemle (1942) çeşitli açılardan karşılaştırmaya çalışalım. Öncelikle dersin isminin “Genel Coğrafya’dan” sadece “Coğrafya’ya” dönüştüğünü görmekteyiz. Doğal coğrafya konularının bu programda da oldukça ağırlıkta olduğu ve bu ağırlığın gittikçe de artmakta olduğu tespit edilmiştir. Yeni programın önemli bir farkı, konuların genel ve ana başlıklar halinde olmaması ve daha karmaşık işlenmesidir. Örneğin yer kabuğunu şekillendiren tüm iç ve dış etkenlerin kayalar başlığı altında incelenmesi eleştirilecek bir yöndür. İklim adında bir ana başlığın olmaması, iklim konularının işlendiği VII. bölümün sıcaklık ve sıcaklık kuşakları ile başlaması bir metot hatası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca beşeri coğrafya konularına nispeten yer verildiği ancak ekonomik coğrafya konularının pek incelenmediği ve bu yönüyle de üst sınıflarda okutulan coğrafya dersleri için tam anlamıyla bir alt yapı oluşturmadığı da bir gerçektir.

Alan ayırımının lise-2’ye alındığı bu dönemde, hem fen hem de edebiyat kolunda haftada 2 ders saati olarak “Ülkeler Coğrafyası” dersi okutulmuştur (Meb Tebliğler Dergisi, 1957: 976). Girişte dünyanın siyasal durumu belirtildikten sonra, I. bölümde komşu devletler sıralanmıştır. Daha sonraki bölümler sırasıyla, Tuna boyu devletleri, Orta Avrupa devletleri, Batı Avrupa devletleri, Kuzey Avrupa devletleri (Toplu bakış), Akdeniz memleketleri, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Asya memleketleri konuları sıralandıktan sonra, son bölümde ise (X. Bölüm); dünya ekonomisinde çeşitli memleketlerin etkileri bulunmaktadır. Toplam 10 ana başlıktan (ünite) ibaret olan lise-2 “Ülkeler Coğrafyası” dersi, alan ayırımının lise-2. sınıftan itibaren yapılmaya başlandığı bu dönemde hem lise-2 fen, hem de lise-2 edebiyat kolunda okutulmuştur. Bu program bir önceki programa göre metot olarak farklılıklar göstermektedir. 1942 yılında ülkemiz ve dünya açısından önem arz eden ve işlenmeye değer görülen ülkeler tek tek incelenirken, bu programda öncelikle kıta ölçeğinde ana çizgileri

işlenmiş sonrasında dünyada siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan önem arz eden ülkeler tek tek incelenmiştir. Ancak Afrika kıtasının sadece kuzey bölümü Akdeniz Memleketleri başlığı altında yer alırken, diğer Afrika ülkelerine değinilmemiştir. Son olarak I. bölümde sınırdaşlarımız olan ülkeler yanında Lübnan, Ürdün ve İsrail'in de Komşu Devletler başlığı altında incelenmesine bir anlam verilmemektedir.

1957 programında da “Türkiye Coğrafyası” dersinin sınıf ve alanlara dağılımı ile süresi bir önceki programa benzerlik göstermektedir. Lise-3. sınıfların her iki alanı için aynı program hazırlanmış ancak konuların işlenişinde fen alanı öğrencilerine beşeri ve ekonomik konuların ayrıntıya girilmeksizin genel hatlarıyla verileceği belirtilmektedir (Meb Tebliğler Dergisi, 1957: 976). Bu ders 8 ana başlık halinde incelenmiş, bu başlıkların ilk 5 bölümü Türkiye'nin fiziki coğrafya özelliklerini, bölümlerden biri tüm bölgelerimizin fiziki, beşeri ve ekonomik açıdan özelliklerini, bir diğer bölüm Türkiye'nin nüfus özelliklerini, son bölüm ise ülkemizin ekonomik coğrafyasını konu edinmiştir. Bu programın takdire değer en önemli hususu metodudur. Bu metot çerçevesinde Türkiye'nin çeşitli coğrafi özelliklerinin ülke genelinde irdelendikten sonra bölge ölçeğinde de bunların ele alınması çeşitli karşılaştırmalar için kolaylık sağlamıştır.

4. 1971 Coğrafya Taslak Programı

1971 programının daha önceki tüm programlardan en temel farklarından birincisi; genel coğrafya taslak programında coğrafya öğretiminin amaçlarına yer vermesi, ikincisi; öğretim programının sonunda dersin işlenmesinde gerekli olan araç-gereç ve tesisler başlığı altında yeni bir bölümün bulunmasıdır.

Lise-1. sınıf “Genel Coğrafya” dersinin içeriğine bakıldığında konu kapsamı açısından çok geniş bir muhtevaya sahip olduğu dikkat çekmektedir (Meb Tebliğler Dergisi, 1971: 1652). Gerçekten dört ana bölümden ibaret olan bu dersin her bölümü içerik ve kapsam bakımından farklı sınıflarda okutulabilecek geniş bir düzeydedir. Geniş kapsamı yanında ayrılan sürenin haftalık 2 ders saati oluşu programın bütünüyle işlenmesi ve tasarlanan hedeflere ulaşılması açısından sıkıntılara yol açmış olabileceğine işaret etmektedir. Programda “haritalar” konusunun incelenmeyişi çok önemli bir eksikliktir. Ayrıca 1957 yılı programında olduğu gibi bazı ana bölümler ile konuların uyum içerisinde olmadığı

tespit edilmiştir. Örneğin “taşıma ve ulaştırma” ana başlığı ile “ticaret hayatının” “yerleşme” bölümü içerisinde bulunması isabetli bir tercih değildir. Eleştirilen özellikleri yanında ele alınan konular genel anlamda insan aktiviteleri ile doğal çevre arasındaki ilişkiyi ele almaktadır ki bu durum çağdaş coğrafya anlayışının nispeten benimsendiğini ve coğrafyanın tanımına uygunluğunu ispatlamaktadır.

1971 yılında alan ayırımı lise-2. sınıfta devam ederken haftalık ders saatinin 1’e düşürüldüğü tespit edilmiştir. Daha önce sadece lise-2. sınıfta okutulan Ülkeler Coğrafyası dersi konuları 04.05.1971 tarih ve 173 sayılı TTKB’e kararı ile ikiye ayrılarak yarısının lise-2, diğer yarısının da lise-3. sınıfta okutulması kararlaştırılmıştır. Lise-2. sınıf “Ülkeler Coğrafyası” dersinin öncelikle eleştirilecek yönü bu derse ait hedefler, açıklamalar, tavsiyeler bölümlerinin yer almayışıdır. Hâlbuki aynı yıl hazırlanan lise-1. sınıf coğrafya dersi için sözü edilen bölümler bulunmaktaydı.

1971 taslak programında daha öncede ifade edildiği üzere “Ülkeler Coğrafyası” dersi konuları 04.05.1971 tarih ve 173 sayılı TTKB’e kararı ile ikiye ayrılarak yarısının lise-3. sınıfta ve haftada bir ders saati olarak okutulması öngörülmüştür.

5. 1973 Coğrafya Öğretim Programı

“Modern program” olarak da adlandırılan 1973 yılı programının kendisinden sonra bile hazırlanan bazı programlara göre bir farkı ve belki de üstünlüğü, genel coğrafya öğretiminin amaçları yanında tüm dersler için ayrı ayrı amaçların belirtilmiş olmasıdır. Ayrıca hazırlanacak ders kitaplarının “özel şartnamesi” de belirtilmiştir. 1942 yılı programı dışında diğer programlarda yer almayan bu şartnameler 1973 yılı programından sonraki programlarda da yer almamıştır (Şahin- Kaplan, 2005: 81).

1973 lise 1. sınıf “Coğrafya” dersi öğretim programı incelendiği zaman coğrafya taslak programı içeriğinin aynen korunduğunu, buna ilaveten harita bilgisi başlığı ile yeni bir bölümün eklendiğini görülmektedir (Meb Tebliğler Dergisi, 1973: 1775). Çeşitli coğrafi olayların öğrencilere daha somut sunulması için görselleştirilmesi ve yine sözü edilen coğrafi olayların dünya ölçeğinde ya da kıta, ülke, bölge bazında dağılımını göstermek için en uygun aracın haritalar olduğu gerçeği bugün bile bilinmektedir. Bu nedenlerden dolayı haritalar

konusun müfredata alınması önemli bir gelişme olarak görülmektedir. 1973 lise 1.sınıf “Coğrafya” müfredat programındaki diğer önemli gelişme; genel coğrafya öğretiminin amaçlarının ayrıca belirtilmiş olmasıdır. 1971 taslak programında sadece genel coğrafya dersi öğretiminin amaçları belirtilmişken, burada her ders için ayrı ayrı amaçlar belirtilmiştir.

“Modern program” olarak da nitelendirilen 1973 programında lise-2. sınıflarda “Ülkeler Coğrafyası” haftalık ders saati 2’ye çıkartılmıştır. Bu dersin giriş bölümünde öncelikle ülkelerin hangi ölçütler doğrultusunda inceleneceği belirtilmiştir (Meb Tebliğler Dergisi, 1973: 1775). 7 bölümden ibaret olan bu dersin birinci bölümünde ilk olarak ülkeler coğrafyasının kısaca tanımı, metodu ve amacı belirtilmiştir. Daha sonra sırasıyla dünyanın bugünkü görünüşü, politik ve ekonomik gruplaşmalar, hiçbir gruba girmemiş ülkeler, dünya ekonomisine önemli katkılar sağlayan ülkeler gibi alt başlıklar yer alır. İkinci bölümde Önasya ülkeleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Avrupa ülkeleri, dördüncü bölümde Afrika ülkeleri, beşinci bölümde Asya ülkeleri, altıncı bölümde Amerika ülkeleri yer alırken en son bölümde Avustralya ve büyük okyanus adaları bulunmaktadır. Bu programda “Ülkeler Coğrafyası” dersi için de amaçlar belirtilmiştir ki bu önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bir önceki programda ikiye ayırarak yarısının ikinci sınıfta yarısının üçüncü sınıfta okutulması kararlaştırılırken bu programda tekrar tek sınıfta (lise-2.) ve ayrıntılı ele alınması olumlu gelişmedir.

Lise-3. sınıf “Türkiye Coğrafyası” dersi dört ana bölümde ve oldukça ayrıntılı işlenmiştir (Meb Tebliğler Dergisi, 1973: 1775). Türkiye’nin coğrafi konumu ile coğrafi bölgelerimiz ilk iki bölümü teşkil etmiş, onların akabinde Türkiye’nin nüfus ve yerleşme sorunları ile Türkiye’nin ekonomik sorunları sıralanmıştır. Bu derece kapsamlı bir ders için 2 saatlik sürenin yetersizliği aşikârdır. Bu dersle ilgili en kayda değer yenilik programa ilk defa “turizm” konusunun alınmasıdır.

6. 1982 Coğrafya Dersi Geçici Öğretim Programı

MEB TTKB’ce 19.11.1982 ve 156 sayılı karar ile coğrafya dersi geçici öğretim programı kabul edilmiştir. Bu programda derslerin amaçları ile ilgili en önemli değişiklik bir önceki programda olduğu gibi

her ders için ayrı ayrı değil, tüm dersler için ortak 9 amacın kabul edilmiş olmasıdır.

Lise-1. sınıf “Genel Coğrafya” dersinde % 86’lık oranla fiziki coğrafya konularının en fazla yer aldığı programdır. 1973 programına göre sadeleştirildiği görülmektedir. “İnsanın türeyişi” gibi doğrudan coğrafyanın konusunu teşkil etmeyen bölümle, “dünyanın evrendeki yeri, beşeri coğrafya etmenleri ile taşıma, ulaştırma ve ticaret hayatı” gibi konuların programdan çıkarıldığı saptanmıştır (TTKB, 1982: 156). 1982 programının bir önceki programa göre belki en önemli yönü ilk ünite de coğrafyanın konusunun belirtilmesi, bölümlerinin açıklanması ve coğrafyanın gelişimi hakkında bilgi verilmesidir. 1982 programının dikkate değer diğer bir yönü ise ünitelerin sonlarında mutlaka o konuların Türkiye açısından değerlendirilmeye tabi tutulmasıdır. Ancak bu durumun doğal bir sonucu olarak konuların ayrı ayrı sınıflarda gereksiz tekrarı dikkat çekmektedir.

1982 geçici coğrafya öğretim programında lise-2. sınıflarda “Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri” adıyla ilk defa yeni bir ders getirilmiştir. Ancak dersin süresinde bir değişiklik olmamıştır (2 ders saati). Bir önceki programda lise-2’de okutulan “Ülkeler Coğrafyası” dersi konuları ikiye bölünerek yarısının “Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri” dersi bünyesinde ve o dersin II. bölümünü teşkil edecek şekilde hazırlanmış, diğer yarısı ise lise-3. sınıftaki “Türkiye’nin Ekonomik Coğrafyası” dersinin II. bölümünü kapsayacak biçimde düzenlenmiştir. Bu derslerin isimlerinden tümünden bağımsız olan konuların (Ülkeler Coğrafyası konuları) bu derslerin bünyelerine alınmış olması eleştirilecek bir yöndür. 1982 programında lise-2. sınıfta okutulan dersin ilk bölümünü Türkiye’nin coğrafi bölgeleri, ikinci bölümünü ise komşularımız teşkil etmektedir (TTKB, 1982: 156).

1982 geçici öğretim programında lise-3. sınıflarda “Türkiye Coğrafyası” dersi yerini “Türkiye’nin Ekonomik Coğrafyası” dersine bırakmıştır. İsim değişikliği doğal olarak içeriğine de yansımıştır. Bu programdan Türkiye’nin coğrafi bölgeleri çıkartılmış ve bu konu lise-2. sınıf “Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri” dersine kaydırılmıştır. İki ana bölümden oluşan dersin ilk bölümü ülkemizdeki başlıca ekonomik etkinlikleri kapsamaktadır. Ancak ikinci bölüm dersin adından tümünden bağımsız “başlıca dünya ülkeleri” adıyla ülkeler coğrafyası konularını

oluşturmaktadır (TTKB, 1982: 156). 1971 programındaki bu manasız metot hatası bu programda da görülmektedir.

7. 1983 Coğrafya Öğretim Programı

1982 geçici müfredat programı bir yıl sonra Talim-Terbiye Kurulu Başkanlığı'nca gözden geçirilerek bazı değişiklikler yapılmak suretiyle yeniden düzenlenmiş ve 1983 coğrafya müfredat programı adıyla programlar tarihinde yer almıştır. Geçici programda 9 maddeden ibaret olan amaçlar bölümü yeni programda 13 madde ile daha kapsamlı hale getirilmiştir.

Lise-1. sınıfta okutulan “Coğrafya” dersinin 7 üniteden ibaret olduğu görülmektedir ki bu durum “Genel Coğrafya” dersinde konu ve ünite daraltılmasına gidildiğini göstermektedir (Meb Tebliğler Dergisi, 1983: 2146). Çünkü bir önceki programda bu ders 15 üniteden ibaretti. Yeryuvarlağı ve evren konularının incelendiğı I. Üniteden sonra II. ünite harita ve ölçek konuları ele alınmıştır. Kara ve denizler ana başlığı III. üniteyi teşkil etmektedir. IV. ünite iklim ünitesidir. V. ünite yeryuvarlağının yapısı ve yer şekillerinin oluşumu ile iç kuvvetler işlenmiştir. Daha önceki programda dokuzuncu ünite yer alan yer şekillerinin oluşumu ve dış kuvvetler konusu burada VI. ünite yer edinmiştir. Lise-1. sınıfta okutulan “Coğrafya” dersi içindeki tek beşeri konulu ünite son ünite yani VII. Ünite dir.

Lise-2. sınıfta okutulan “Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri” dersinin bir önceki programa göre önemli değişikliklere maruz kalmadığı ancak ünite sayılarında azalmaya gidildiğı saptanmıştır (Meb Tebliğler Dergisi, 1983: 2146). 1983 programı da 1982 programı gibi 2 bölümden ibaret olduğu, birinci bölümde Türkiye'nin coğrafi bölgeleri ikinci bölümde ise ülkeler bölümleri yer aldığı görülmektedir. I. ünite Ortadoğunun başlıca ülkeleri, II. ünite Balkan ülkeleri, III. ünite Sovyetler Birliğı, IV. ünite Afrika'nın başlıca ülkeleri ve son ünite ise Asya'nın başlıca ülkeleri ele alınmıştır. Bu bölüm içerisinde meydana gelen değişiklikler neticesinde dikkat çeken en önemli husus, çok sayıda ülkenin ele alınması sonucunda komşu ülkelerimizin de ayrıntıya girmeden ana hatlarıyla açıklanmış olmasıdır.

1983 öğretim programının lise-3. sınıf bölümünde konu ve üniteler bazında değişiklikler yapılmasına karşın, eski programın ana

yapısının korunduğu dikkat çekmektedir. Türkiye'nin ekonomik etkinlikleri ile ülkeler coğrafyası iki ana bölüm halinde programın temel yapısını oluşturmuştur.

8. 1992 Coğrafya Öğretim Programı

1992 programı 1983 programıyla karşılaştırıldığında çok önemli değişikliklere uğramadığı dikkat çekmektedir. Ders adları ve derslerin sınıflara dağılımında bir değişiklik olmazken, bazı derslerin içeriğinde küçük çaplı değişiklikler yapılmıştır. Örneğin 1983 lise - 1 müfredat programında VII. üniteyi teşkil eden “insan ve tabii çevre” yerini “Türkiye’de nüfus ve yerleşme” ünitesine bırakmıştır. Yine bu ünite içerisindeki yeryüzünde nüfus hareketleri ve sonuçları konusu çıkarılmıştır. Lise-1 konuları arasındaki deprem ve korunma yolları konularının içeriği genişletilmiştir. Ayrıca dünyadaki bazı değişimlerin programa yansdığı da görülmektedir. Örneğin ülkeler coğrafyasında daha önce Federal Almanya olarak işlenen ülke yeni programda Almanya olarak ele alınmıştır (Akbaş ve diğerleri, 2003: 157). Ancak bu tarihte (1992) Sovyetler Birliği'nin dağılmış olmamasına rağmen programda halen bu isimle bulunması, programı hazırlayanların siyasi gelişmelerden ne derece habersiz olduklarının bir göstergesidir (Kaplan, 2005: 123).

Ders Geçme ve Kredili Sistem: Talim ve Terbiye Kurulu'nun 02.09.1991 tarihli kararı doğrultusunda “ders geçme ve kredili sistem” adı verilen ve ilk yıl imkânları elverişli olan okullarda, 1992-93 öğretim yılından itibaren ise genel ve mesleki-teknik bütün ortaöğretim kurumlarında uygulamaya konulan yeni bir müfredat programı kabul edilmiştir (Akbaş ve diğerleri, 2003: 157). Bu sistemin temel amacı çocukları ve gençleri yetenek ve ilgilerine göre programlara yönlendirmektir. Ancak ne yazık ki bu sistemle yapılmak istenen, basınıımız, velilerimiz ve pek çok okul yöneticisi tarafından anlaşılmamış ve 1997-1998 öğretim yılında bu sistem tümüyle yürürlükten kaldırılmıştır (Doğanay, 2002: 331).

Ders geçme ve kredi yönetmeliğini uygulayan orta dereceli okulların lise ortak dersler grubunda yer alan “Coğrafya 1-2” ders içeriğinde birbirinden bağımsız iki farklı konunun esas alındığı dikkat çekmektedir. Coğrafya-1 içeriğinin 5 üniteden ibaret olduğu ve bütünüyle fiziki coğrafya konularını kapsadığı görülmektedir. Coğrafyanın konusu ve bölümlerinin kısaca açıklandığı giriş bölümünden

sonra ilk ünite de yeryuvarlağının şekli ve hareketleri ayrıntılı ele alınmıştır. İkinci ünite de harita bilgisi, üçüncü ünite de iklim, dördüncü ünite de yeryuvarlağının yapısı ve yer şekillerinin oluşumu ayrıntılı işlendikten sonra iklim ünitesinin akabinde yapıldığı gibi Türkiye’de bu defa iç kuvvetler sıralanmıştır. Son ünite de ise dış kuvvetler incelenmiştir.

Coğrafya-2 programı konuları bir önceki programda yer alan lise-2. sınıf “Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri” dersi konularının aynen alınmasıyla teşkil edilmiştir. Ancak giriş bölümünde küçük bazı değişiklikler dikkat çekmektedir. Giriş bölümündeki genel bazı açıklamalardan sonra Karadeniz bölgesinden başlamak üzere tüm bölgelerimiz dört bölüm halinde incelenmiştir. Öncelikle bölgelerin coğrafi özellikleri, daha sonra bölümleri ile bölgenin Türkiye ekonomisi ve turizmindeki yerleri açıklanmıştır.

Lise seçmeli dersler grubu arasında yer alan “Türkiye Coğrafyası-I (fiziki)” ders programına bakıldığı zaman 5 ünitenin mevcudiyeti dikkat çekmektedir. Türkiye’nin yeryüzü şekilleri ilk ünite de ele alınmıştır. Özellikle akarsularımızın havzalarıyla birlikte çok ayrıntılı ele alındığı ikinci ünite Türkiye’nin yerüstü ve yeraltı suları (hidroğrafyası) başlığını taşımaktadır. 3. üniteyi ise Türkiye’nin iklimi konusu teşkil etmektedir. Dördüncü ünite de ülkemizin bitki örtüsü ve son ünite de ise Türkiye’nin toprak oluşumunu ve ülkemizdeki başlıca toprak çeşitleri ele alınmıştır.

“Türkiye Coğrafyası-1”deki konular incelendiğinde konuların dersin amaçları ve ismiyle bağlantılı olarak doğru bir şekilde yer edindiği görülmektedir. Ancak başta iklim ve dış kuvvetler ünitelerinde olmak üzere bazı konular lise-1 zorunlu ders grubunda yer alan Coğrafya-1 programıyla oldukça benzerlik taşımaktadır. Bu durum konuların adeta gereksiz tekrar niteliği taşıdığı izlenimini doğurmaktadır. Dikkat çeken diğer bir özellik akarsuların iki farklı ünite de yer almasıdır. Birinci ünite de bir dış etken olarak ele alınan ve meydana getirdiği şekiller incelenen akarsular, ikinci ünite de çok daha ayrıntılı, meydana getirdiği şekiller dışında tüm özellikleriyle irdelenmiştir.

“Ders Geçme ve Kredili Sisteme” göre seçmeli dersler grubunda yer alan diğer bir ders ise “Ülkeler Coğrafyası”dır. Bu dersle ilgili en olumlu gelişme artık ülkelerin lise-2 ve lise-3. sınıflarda okutulan derslerin ikinci bölümleri içerisinde değil, ayrı bir ders olarak

okutulmasıdır. Eleştirilecek bir husus çok sayıda ülkenin ayrıntılı işlenmiş olmasıdır.

Ders geçme ve kredili sisteme göre lise-3. sınıflarda okutulan ve seçmeli dersler grubunda yer alan “Türkiye’nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası” dersi öncelikle ülkeler coğrafyası konularından arındırılmasıyla dikkat çekmektedir. Bu sisteme göre daha önceki programlarda lise-2 ve lise-3. sınıf derslerinin ikinci bölümlerini teşkil eden ülkeler doğru bir seçimle ayrı bir ders haline getirilmiş, bu değişimle adeta 1924 programına bir dönüş yapılmıştır.

9. 2005 Coğrafya Öğretim Programı

Coğrafya müfredat tarihi içerisinde en önemli değişiklik şüphesiz 2005 yılı müfredat programında görülmektedir. Çünkü “yapılandırmacı” yaklaşım temelinde öğrenci merkezli ve sarmal bir yapıya sahip olan bu programın amacı; öğrencilerin yaşadıkları alandan başlayarak ülkemiz ve dünya ile ilgili coğrafi bilinç kazanmaları, gelecekteki yaşantılarında etkin bir şekilde kullanabilecekleri bir donanıma sahip olmalarıdır (Meb, 2005: 6).

Yeni programda liselerin tüm sınıflarında okutulan dersler coğrafya adı altında toplanmıştır (Coğrafya 9, Coğrafya 10, Coğrafya 11, Coğrafya 12). Tüm bu dersler için 13 genel amaç hedeflenmiştir. 9 ve 10. sınıflarda tüm ortaöğretim kurumlarında zorunlu olarak okutulması planlanan coğrafya dersi 11. ve 12. sınıflarda genel liselerin fen alanlarıyla, fen liselerinde seçmeli olarak okutulması kararlaştırılmıştır (Fen liselerinde sadece 9. sınıflarda zorunlu okutulmaktadır). 2005 yılına kadar süregelen tüm programların ana yapısını ünite ve konular teşkil ederken, yeni programda konu bulunmamakta, kazanımlar adeta programın yasaları hükmünde kabul edilmektedir (Geçit, 2008: 243).

9. sınıf dersi içeriğine bakıldığı zaman diğer tüm sınıflarda olduğu gibi müfredatın 5 ana öğrenme alanından ibaret olduğu görülmektedir. Bu öğrenme alanları tablo-1 de kazanım sayılarıyla birlikte ayrıntılı gösterilmiştir. Bu bölümler dışında 6. bölüm olarak da ele alınabilecek “coğrafi beceriler” öğrenme alanı da düşünülebilir. Ancak coğrafi beceriler diğer bölümler gibi ayrı başlık halinde değil fakat tüm bölümlere adeta serpilmiş durumdadır. Çünkü diğer bölümlerde verilen tüm coğrafi bilgiler ve kazanımlar aynı zamanda öğrencilerde çeşitli

beceriler (harita becerisi, gözlem becerisi) kazandırmayı da amaçlamaktadır.

Tablo-1: Talim – Terbiye Kurulu'nun 14.07.2005 tarih ve 198 sayılı kararı ile kabul Coğrafya dersleri kazanım sayıları

SINIFLAR	A. DOĞAL SİSTEMLER ÖĞRENME ALANI	B. BEŞERİ SİSTEMLER ÖĞRENME ALANI	C. MEKÂNSAL BİR SENTEZ: TÜRKİYE ÖĞRENME ALANI	D. KÜRESEL ORTAM: BÖLGELER VE ÜLKELER	E. ÇEVRE VE TOPLUM	TOPLAM
9. SINIF	15	3	7	3	3	31
10. SINIF	7	10	13	3	3	36
11. SINIF	4	7	10	6	14	41
12. SINIF	3	4	12	9	11	39
TOPLAM	29	24	42	21	31	147

Kaynak: (Geçit, 2008: 234–235)

Tüm ortaöğretim kurumların 10. sınıflarında (fen liseleri hariç) zorunlu ortak dersler arasında yer alan 10. sınıf coğrafya dersi de 5 öğrenme alanından ibarettir. Kazanım sayıları açısından değerlendirildiği zaman bu programın Türkiye coğrafyası ağırlıklı olduğu söylenebilir. 9. sınıfla mukayese edildiği zaman doğal sistemler kazanım sayısının oldukça azaltıldığı (15'ten 7'ye), buna karşın beşeri sistem kazanımlarında önemli bir artış olduğu (3'ten 10'a) gözlenmektedir (tablo-1).

2005 yılı 11. sınıf coğrafya programı 41 kazanımla en fazla kazanıma sahip programdır. Bu kazanımların 14'ü ise çevre ve toplum öğrenme alanına aittir. 11. sınıfta çevre-toplum konularına ağırlık verilmesi bu programının daha evrensel ve çevre-toplum merkezli olduğu göstermektedir. Ancak küresel ısınma ile iklim salınımları ve doğal afetlerin günümüz dünyasındaki yansımaları ve etkileri düşünüldüğünde, bu konuların son sınıflara doğru önemsenmesi eleştirilebilir. Çünkü 11. ve 12. sınıf coğrafya dersleri sadece genel liseler ile Anadolu liselerinin bazı alanlarında zorunlu alan ya da ortak ders olarak okutulmaktadır. Teknik ve meslek liseleri ile fen liselerindeki öğrencilerin bu hassas

konuları özümsemeleri gereksiz görülmektedir. Bu soruna karşı şu iki temenni aynı zamanda öneri sunulabilir: Birincisi; çevre ve toplum konularının coğrafyanın zorunlu tutulduğu sınıflara yani 9. ve 10. sınıflara doğru kaydırılması, ikincisi; aynı zamanda en ideal öneri tüm lise ve sınıflarda coğrafya dersinin zorunlu ortak ders grubu içinde tutulmasıdır.

Bilindiği gibi eğitimde yeniden yapılandırma çerçevesinde genel anlamda hazırlık sınıfları kaldırılarak liseler dört yıla çıkarılmıştır. Ancak 2008-09 eğitim-öğretim yılında ilk defa öğrencilerin tabi tutulacağı 12. sınıf coğrafya müfredat programında da 10. sınıfta olduğu gibi en fazla kazanım Türkiye Öğrenme alanına aittir (tablo-1). Dört sınıftaki genel duruma bakıldığında Türkiye konulu öğrenme alanının daha fazla ağırlıkta olması Türkiye ağırlıklı bir coğrafya eğitiminin benimsendiğini ve programın milli karakterini ön plana çıkarmaktadır. Oysa gelişmiş ülkelerde kendi ülke coğrafyaları genel programın ancak $\frac{1}{4}$ ' ünü kapsamaktadır (Üçışık-Sekin, 2001: 122).

2005 yılı programı için daha doğrusu hazırlanan kitaplar için dikkat çekilen eleştirilerden biri konularla ilgili bilgilerin oldukça yetersiz oluşudur. Gerçekleştirilebilir etkinliklerin, resimlerin, tablo ve grafiklerin derse olan ilgiyi arttırdığı ancak bunun yanında konularla ilgili daha fazla ayrıntı verilmesi gerektiği hem eğitimciler hem öğrenciler tarafından dile getirilmektedir. Bunun yanında bir kısım kazanımların ortaöğretim basamağındaki öğrenci seviyesiyle uygunluğu da tartışılabilir. Örneğin A.9,5 ve A.9,6 kazanımları çerçevesinde eş yükselti eğrileriyle ilgili bazı çalışmalardan bahsedilmektedir. Sözü edilen çalışmaların ancak yükseköğretim basamağındaki öğrencilere verilebileceği gerçeğinden hareketle, bu konuların 9. sınıf programında yer alması bazı eğitimcilerce eleştirilmektedir. Ancak günümüz koşullarında bilgi kaynaklarının çoğalması ve bilgiye erişme olanaklarının artması bu tarz eleştirilerin haklılık payını azaltmaktadır.

Tablo-2: 1924-1947 Yılları Arasındaki Lise Coğrafya Dersleri Haftalık Ders Çizelgesi

YILLAR	LİSE—1	LİSE—2	LİSE—3	
			Fen	Edebiyat
1924	1	1	1	1
1927	2	2	1	1
1937	2	2	3	1

CUMHURİYET DÖNEMİ LİSE COĞRAFYA ÖĞRETİM PROGRAMLARI ÜZERİNDE BİR ÇALIŞMA

1947	2	2	1	2
<i>Tablo—3: 1942 Coğrafya Öğretim Programına Göre Derslerin Dağılışı</i>				
LİSELER	DERS ADI	SINIF	HAFTALIK DERS SAAT	
GENEL LİSELER	Umumi Coğrafya	I	2	
	Devletler Coğrafyası	II	2	
	Türkiye Coğrafyası	III	2	
TİCARET LİSELERİ	Umumi Coğrafya	I	2	
	Devletler Coğrafyası	II	2	
	Türkiye Coğrafyası	III	2	
SANAT OKULLARI	Umumi Coğrafya	I	2	
	Devletler Coğrafyası	II	2	
	Türkiye Coğrafyası	III	2	
ÖĞRETMEN OKULLARI	Umumi Coğrafya	I	2	
	Devletler Coğrafyası	II	2	
	Türkiye Coğrafyası	III	2	
<i>Tablo—4: 1957 Lise Coğrafya Derslerinin Haftalık Ders Çizelgesi</i>				
YILLAR	LİSE-1	LİSE-2	LİSE-3	
1957	2 Coğrafya	Fen Edebiyat 2 Ülkeler Coğrafyası	Fen Edebiyat 1 2	Türkiye Coğrafyası
<i>Tablo—5: 1971 Lise Coğrafya Derslerinin Haftalık Ders Çizelgesi</i>				
YILLAR	LİSE-1	LİSE-2	LİSE-3	
1971	Genel Coğrafya 2	Fen Edebiyat 1 1 Ülkeler Coğrafyası	Fen Edebiyat 1 1 Ülkeler Coğrafyası	
<i>Tablo—6: 1973 Lise Coğrafya Derslerinin Haftalık Ders Çizelgesi.</i>				
YILLAR	LİSE-1	LİSE-2	LİSE-3	
1973	Genel Coğrafya 2	Ülkeler Coğrafyası 2	Türkiye Coğrafyası 2	
<i>Tablo—7: 1982 Lise Coğrafya Derslerinin Haftalık Ders Çizelgesi</i>				
YILLAR	LİSE-1	LİSE-2	LİSE-3	
1982	Genel Coğrafya 2	Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri 2	Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası 2	
<i>Tablo—8: 1983 Lise Coğrafya Derslerinin Haftalık Ders Çizelgesi</i>				
YILLAR	LİSE-1	LİSE-2	LİSE-3	
1983	Genel Coğrafya 2	Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri 2	Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası 2	
<i>Tablo—9: 1992 Lise Coğrafya Derslerinin Haftalık Ders Çizelgesi</i>				
YILLAR	LİSE-1	LİSE-2	LİSE-3	

YILMAZ GEÇİT

1992	Genel Coğrafya 2	Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri 2	Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası 2
------	---------------------	------------------------------------	--

Tablo—10: Ders Geçme ve Kredili Sisteme Göre Lise Coğrafya Derslerinin Haftalık Ders Çizelgesi

ALANI	DERSİN ADI	KREDİSİ	ALINIŞI
FEN BİLİMLERİ	Coğrafya 1-2	2-2	Ortak Ders
TÜRKÇE- MATEMATİK	Coğrafya 1-2	2-2	Ortak Ders
SANAT (RESİM- MÜZİK)	Coğrafya 1-2	2-2	Ortak Ders
SPOR	Coğrafya 1-2	2-2	Ortak Ders
SOSYAL BİLİMLER	Coğrafya 1-2	2-2	Ortak Ders
	Türkiye Coğrafyası 1	6	Seçmeli Ders
	Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası 1-2	4-4	Seçmeli Ders
	Ülkeler Coğrafyası 1-2	6	Seçmeli Ders
YABANCI DİL	Coğrafya 1-2	2-2	Ortak Ders
	Türkiye Coğrafyası 1	6	Seçmeli Ders
	Ülkeler Coğrafyası 1	6	Seçmeli Ders

**Tablo—11: Talim-Terbiye Kurulumunun 14.07.2005 tarih ve 198 sayılı kararı ile kabul edilen
Coğrafya dersleri dağılım çizelgesi**

Dersin Adı	Sınıf	Okul Türü	Bilim Alanı	Ders Kategorisi	Haftalık Ders Saatleri
Coğrafya 9	9	Genel, Anadolu, Spor, Fen, Anadolu Güzel Sanatlar ve Meslek ve Teknik Liseleri	-----	Ortak Dersler	2
Coğrafya 10	10	Genel Lise Anadolu Liseleri	Fen Bilimleri	Ortak Dersler	2
			Sosyal Bilimler	Alan Dersi	4
			Türkçe-Matematik	Alan Dersi	4
			Yabancı Dil	Ortak Dersler Seçmeli Coğrafya 2	2
	Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Spor Lisesi Meslek ve Teknik Meslek Liseleri	----	Ortak Dersler	2	

CUMHURİYET DÖNEMİ LİSE COĞRAFYA ÖĞRETİM PROGRAMLARI ÜZERİNDE BİR ÇALIŞMA

		Fen Lisesi	-----	Seçmeli Coğrafya	
Coğrafya 11	11	Genel Lise Anadolu Lisesi	Sosyal Bilimler	Alan Dersi	4
			Türkçe - Matematik	Alan Dersi	2
Coğrafya 12	12	Genel ve Anadolu Liseleri	Sosyal Bilimler	Alan Dersi	4
			Türkçe - Matematik	Alan Dersi	2

Kaynak: (Geçit, 2008: 37, 43, 52, 60, 78, 106, 123, 142, 158, 184)

SONUÇ

Bu çalışmamızda cumhuriyetten günümüze kadar uygulanmaya konulan dokuz coğrafya öğretim programı ele alınarak etraflıca incelenmiştir. 2005 yılı müfredat programı henüz tüm sınıflara uygulanmadığından sonuçları hakkında net ve bilimsel verilere sahip değiliz. Bu nedenle ağırlıklı olarak 2005 yılına kadar uygulanan öğretim programları üzerinde genel bazı açıklamalar ve eleştiriler yapılacaktır.

1- Bilindiği üzere coğrafyanın içeriğini teşkil eden fiziki, beşeri ve ekonomik olaylar ve olgularla insan arasındaki karşılıklı etkileşim çok sık değişikliklere maruz kalmaktadır. Toplumsal ihtiyaçlar, teknolojik gelişmeler ve değişen şartlar programlara en kısa sürede aktarılmalıdır. Ancak programların birçoğuna bu değişim ve gelişmeler yeterince ve süresinde yansıtılmamıştır.

2- Programların eleştiriye açık diğer bir yönü 1971 yılı coğrafya taslak programına kadar coğrafya öğretiminin amaçlarının olmayışı ile ilgilidir. 1983 yılından sonra da coğrafya öğretiminin amaçlarında hiçbir düzenlemeye gidilmeksizin 2005 yılına kadar maalesef 1980'li yılların bakış açısıyla coğrafya eğitimi yapılmıştır.

3- Programların en temel ögesini oluşturan hedeflere bakıldığı zaman daha çok davranışçı modelin esas alındığı görülmektedir. Ancak bazı hedeflerin, son programdaki kazanımların öğrenci davranışına dönük olmadığı, ifade edilenlerin bir kısmının da davranışa dönüştürülemediği için hedeflerin yorumlanması eğitimciler arasında farklı olabilmektedir. Yine öğretim programlarında içerik-hedef bağıntısı mutlaka kurulmalı, ayrıca konular öğrenci seviyesine, hazır bulunuşluk durumuna, tutum ve ilgilerine de uygun hazırlanmalıdır. 80 yıllık

programlar tarihinde bu hususlarda da önemli eksiklikler dikkat çekmektedir.

4- Öğretim programları, sarmal ve bütünsel bir yaklaşımla hazırlanarak sınıflar arasındaki konuları tamamlar nitelikte olması gerekir. Hâlbuki programların çoğunda bu hassasiyete bütünüyle uyulmadığı bu nedenle sınıflar ve dersler arasında sık sık konu tekrarlarına gidildiği görülmektedir.

5- Yine öğretim programları, üst sınıflarda uygulanacak olan programların alt yapılarını oluşturacak şekilde temel kavram ve ilkeleri içermelidir. Ancak programların birçoğunda bu hassas konunun pek önemsenmediği, temel kavram-ilkeler tam ve zamanında izah edilmeden müfredatın üst sınıflarda ayrıntılı bir biçimde uygulanmaya konulduğu görülmektedir. Bu durum öğrencilerin konuları ve amaçları bütünüyle özümsemeleri önünde önemli bir engel teşkil etmiş ve sağlıklı bir coğrafya öğretiminin zeminini ortadan kaldırmıştır.

6- Öğrencilere çeşitli konularda bilgi sağlama dışında coğrafya eğitimiyle farklı beceriler de (arazi çalışma becerisi, sorgulama becerisi, harita kullanma becerisi, tablo-grafik çizme ve yorumlama becerisi gibi) kazandırmak hedeflenmelidir. Bunun yanında çok farklı metot ve tekniklerin kullanılması gereken coğrafya eğitiminde farklı araç-gereç kullanımı da önemlidir. Ancak ilk olarak 1971 programında dersin işlenmesinde gerekli olan araç-gereç ve tesisler başlığı altında bu konu önemsenmiştir.

7- Yaklaşık 80 yılı aşkın müfredat programları tarihine bakıldığında ortaöğretimin farklı sınıflarında uygulamaya konulan programların kapsam açısından ders saatleriyle bütünüyle orantılı olmadığı, bu durumun özellikle lise-1. sınıf programında daha da belirgin bir biçimde varlığı dikkat çekmektedir. Ders saatlerinin yetersizliği programların tümüyle işlenmesi ve tasarlanan hedeflere ulaşılması önünde önemli bir engel teşkil ettiği de bir gerçektir.

8- 2005 yılı öğretim programının yapılandırmacı yaklaşım temelinde sarmal ve bütünsel bir yaklaşımla hazırlanmış olması olumlu olarak değerlendirilebilir. Ancak bazı kazanımların ve bu kazanımlar paralelinde gerçekleştirilmesi öngörülen etkinliklerin öğrenci seviyesine uygun olmadığı söylenebilir. Ayrıca coğrafi bölgelerimizin kalkınmışlık

dereceleri ve doğal koşullarının farklılığı ve öğrencilerimizin hazır bulunuşluk durumları dikkate alındığında bu tarz bir eğitim modelinin her tarafta uygulanması ve bütünüyle pozitif sonuçlar beklemenin yanılığlara yol açabileceği de ifade edilebilir.

Ülkemizde eğitim sisteminin sık sık değiştirilmesi ve farklı eğitim programlarının denenmesi aklımıza şu soruyu getirmektedir: Acaba bu yeni öğretim programı da kısa sürede yürürlükten kaldırılır mı? Öğretmenlerin önemli bir kısmının yapısalcı eğitim modeline karşı direndikleri ve klasik eğitim modeline devam ettikleri görülmektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri öğretmenlerin klasik eğitim modeliyle yetişmiş olmaları ve yine uzun yıllardır bu modelle öğretim sürecini gerçekleştirmeleridir. Diğer yandan ülkemizin coğrafi şartları ve bölgeler arasındaki farklı kalkınmışlık dereceleri göz önüne alındığında halen önemli bir öğrenci potansiyelinin yeterli bilgi kaynaklarına sahip olmadığı ve bilgiye erişme olanaklarının da sınırlı olduğu bir gerçektir. Ancak tüm bunlara rağmen yapısalcı eğitim sisteminin avantajları da dikkate alındığında, MEB’de hâkim olan görüş bu eğitim modelinin devam ettirileceği yönündedir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, Y. ve Diğerleri, 2003, Milli Eğitim Dergisi Sayı: 157 Ankara.
- Demirel, Ö., 2004, Eğitimde Program Geliştirme. Pegem Yayıncılık. Ankara.
- Demirel, Ö., 2003, Öğretme Sanatı. Pegem Yayıncılık. Ankara.
- Doğanay, H., 1992, Coğrafyada Metodoloji. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğt. Fak. Yay. No: 28. Erzurum.
- Doğanay, H., 1993, Coğrafya Metodolojisi, Genel Metotlar Ve Özel Öğretim Metotları. Meb.Yay.Öğretmen Kitapları Dizisi 187. Ankara.
- Doğanay, H., 2002, Coğrafya Öğretim Yöntemleri. Aktif Yayınevi. İstanbul.

- Geçit, Y., 2008, Cumhuriyetten Günümüze (1923-2005) Lise Coğrafya Müfredat Programının (Öğretim Programının) İncelenmesi. Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniv. Eğt. Bil. Enst. İstanbul.
- Gözütok, F.D., 2003, Türkiye’de Program Geliştirme Çalışmaları. Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 160. Ankara.
- Kaplan, Ş.G., 2005, Cumhuriyetten Günümüze Ortaöğretim Coğrafya Dersi Öğretim Programlarındaki Değişimlerin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi. Gazi Üniv. Eğt. Bil. Enst. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Karabağ, S., 2005, Coğrafya Öğretim Programı. Gazi Kitapevi. Ankara.
- Sekin, S., Üçışık, S., 2001, Lise Coğrafya Dersi Öğretim Programının Amaçlarına Yönelik Eleştirel Bir Yaklaşım. Marmara Coğr. Derg. Sayı: 4. İstanbul.
- Sekin, S., Üçışık, S., 2001, Lise Coğrafya Dersi Öğretim Programının İncelenmesi. Marmara Coğr. Derg. Cilt:2, Sayı: 3. İstanbul.
- Şahin, C., 2001, Orta Öğretim Coğrafya Öğretmenlerinin Mesleki Sorunları Hakkında Bir Araştırma. Marmara Coğr. Derg. Cilt:2, Sayı: 3. İstanbul.
- Şahin, C., 2006, Türkiye Coğrafyası Fiziki (1). Ders Kitapları Anonim Şirketi. İstanbul.
- MEB, 2005, Coğrafya Dersi Öğretim Programı. Milli Eğitim Bakanlığı, Ttkb. Ankara.
- MEB, 2006, Coğrafya 10. Devlet Kitapları 1. Baskı. Ankara.
- MEB, 2006, Coğrafya 9. Devlet Kitapları 1. Baskı. Ankara.
- MEB, 1999, Coğrafya 1. Ankara.
- MEB, (Maarif Vekâleti), 1960, Lise Müfredat Programı. Ankara.
- MEB, (Maarif Vekâleti), 1934, İstanbul.
- MEB, 1987, Lise Müfredat Programı. T.C. Milli Eğitim Gençlik Ve Spor Bakanlığı, Milli Eğitim Basımevi. Ankara.
- MEB Tebliğler Dergisi, 1942, Cilt: 4, Sayı: 168.

CUMHURİYET DÖNEMİ LİSE COĞRAFYA ÖĞRETİM PROGRAMLARI ÜZERİNDE BİR ÇALIŞMA

MEB Tebliğler Dergisi, 1942, Tarih: 16 Mart 1942, Sayı: 163.

MEB Tebliğler Dergisi, 1957, Tarih: 7 Ekim 1957, Sayı: 976.

MEB Tebliğler Dergisi, 1971, Cilt: 34, Sayı: 1652.

MEB Tebliğler Dergisi, 1971, Tarih: 22 Mart 1973, Sayı: 4652

MEB Tebliğler Dergisi, 1973, Tarih: 21 Ocak 1974, Sayı: 1775.

MEB TTKB, 1982, 19.11.1982 Ve 156 Sayılı Kararı.

MEB Tebliğler Dergisi, 1982, Tarih: 20 Aralık 1982, Sayı: 2128.

MEB Tebliğler Dergisi, 1983, Tarih: 29 Ağustos 1983, Sayı: 2146.

MEB TTKB, 1992, 27.03.1992 Ve 79 Sayılı Kararı.

MEB TTKB, 1992, 09.09.1992 Ve 277 Sayılı Kararı.

MEB Tebliğler Dergisi, 1992, Tarih: 27 Mart 1992, Sayı: 5712.